

Stavba školního vzdělávacího programu

Školní vzdělávací program charakterizuje každou ZUŠ jako komplexní útvar s vlastním pojetím rámcového vzdělávacího programu a dává mu rozměry, odpovídající místní situaci. ŠVP zahrnují všechny čtyři esteticko-výchovné obory a zcelují jejich obsahy v duchu specifických záměrů jednotlivých ZUŠ.

V úvahách o ŠVP se vynořuje otázka po výtvarně vzdělávacím a výchovném působení učitele. **Výchovné působení** každého výtvarného pedagoga se řídí jeho hodnotovým vyladěním, postoji k lidem a k životu, vztahu k výchově a ke vzdělávání žáků. Prolíná všemi pedagogickými procesy a nemění se spolu s rozdílnými podobami výtvarné problematiky. Proto je nutné podobu výchovného působení formulovat a představit ji do úvodu k ŠVP před konkretizací učiva. **Výtvarné vzdělávání** uplatňuje učivo výtvarné výchovy v souladu s klíčovými kompetencemi žáků výtvarných oborů ZUŠ, tak jak je zpracoval J. Slavík:

Kompetence k učení: Žák poznáváním výtvarného jazyka obohacuje své poznání světa a jeho principů. Výtvarný jazyk vztažený na psychologii vnímání odhaluje skryté podstaty přírodních a společenských jevů a otevírá nové škály látky k poznávání. Výtvarná práce v kolektivu vybízí k hledání a nacházení objevených řešení různých výtvarných i duchovních problémů. Umožňuje žáku posoudit své přístupy, míru pochopení a zvládnutí problémů, učit se od ostatních a chápat chyby i úspěchy jako nutný předpoklad jakéhokoli pokroku ve vzdělání.

Kompetence k řešení problémů: Vytvoření výtvarného artefaktu je v každém stádiu problémem. K jeho řešení žák užívá svých schopností a vědomostí, experimentuje a radí se s žáky i učitelem. V komunikaci jsou nalézány zlepšující alterace díla v každé jeho komunikované fázi. Konfrontace vlastního žákovského díla s jinými díly vyžaduje také hledání souvislostí v odborné literatuře a v reprodukcích výtvarných děl. Prezentace hotového artefaktu je zkouškou úspěšnosti řešení problémů, dílo se stává předmětem obhajoby a kritiky.

Kompetence komunikativní: V komunikaci během tvorby a v samostatných prezentacích žákovských prací mají žáci možnost ověřovat vlastní komunikační schopnosti. Učí se vhodně formulovat své postřehy a pocity a prezentovat vědomosti formou srozumitelnou ostatním. Vlastní výtvarná činnost je svého druhu komunikací. Žáci si osvojují výtvarný jazyk a s jeho pomocí sdělují své prekoncepty, prožitky, informace a podobně.

Komunikace sociální a personální: Výtvarné vzdělávání je založeno na tvůrčí činnosti v kolektivu, kde je důležitá spolupráce a respekt k práci ostatních. Žák na sebe bere roli tvůrce i roli partnera ostatních žáků v jejich tvorbě. Sám se stává tvůrčí autoritou, ale také naslouchá názorům ostatních žáků a poskytuje jim zpětně své názory a postřehy. Hodnotí a je hodnocen, učí se přijímat zpětnou vazbu a zrovna tak jako citlivě a ohleduplně sdělovat kritiku ostatním.

Kompetence občanské: Žák se seznamuje s dějinami výtvarné kultury a učí se formulovat estetické soudy prohloubené znalostmi a vlastní výtvarnou zkušeností. Tak se seznamuje a učí se chápat kulturní projevy jiných

národností, seznamuje se s kulturou vlastního národa a rozeznává estetické kvality přírody a svého životního prostředí. Respektuje pravidla výtvarné dílny, odborných tříd, galerií a podobně. Kultivovaně se projevuje a poskytuje pomoc těm, kdo ji potřebují, naopak nechává prostor těm, kdo potřebují klid a soustředění.

Kompetence pracovní: Žák se vlastní výtvarnou činností seznamuje s pracovními postupy potřebnými pro realizaci plošných i prostorových výtvarných artefaktů a se způsoby jejich adjustace a prezentace. Chápe náročnost tvorby a cení si fyzické i duchovní práce vložené do každého artefaktu. Při tvorbě se seznamuje s různými nástroji, vybavením, materiály a postupy, jejich bezpečným, ekologickým a ekonomickým použitím. Vlastní práci chápe jako extenzi vlastní osobnosti a jako možnost budoucího uplatnění.

Pro zvládnutí učiva výtvarné výchovy si učitelé volí z jejich pohledu nejvhodnější aktivity. Je na učiteli, jaký obsah a formu dá výuce, jaké okruhy učiva zdůrazní, jaké metody si vybere, pokud se mu zvolenými didaktickými prostředky daří kompetence naplňovat. Naplnění kompetencí a očekávaných výstupů učitel zajišťuje s ohledem na vyspělost dětí a na věkovou skladbu žáků ve skupině.

Metodický postup pro naplňování ŠVP výtvarnými činnostmi

Pro zpracování ŠVP doporučuje MŠMT ČR užívat dokonavá slovesa pro vyjádření ukončenosti dané aktivity. Ve výtvarné výchově se však výtvarné znalosti a zkušenosti v procesu studia stále hromadí, kultivují, obohacují, vrství, vracejí se a vzájemně se ovlivňují. Často jde o gradaci téhož pojmu, který se během celého studia obohacuje nebo zpřesňuje. Slovesa jsou řazena abecedně. Nerozlišují věkovou přiměřenost a nenavozují souvislosti s výtvarně výchovným procesem. Až při bližším pozastavení si uvědomíme, jak bohatý obsah se v jednotlivých slovesech skrývá. Pokud učitel slovesa vybere jako vhodná pro daný ročník, dokáže ze zdánlivě vyprázdněných pojmů vystavět plynulý vývojový proces.

Například lze navázat na sloveso **experimentuje** ve spojení s pojetím výtvarných her, s výtvarnými materiály, s vlastnostmi výtvarných prvků, stylizací designu, s parafrázemi reality, s volbou řezů a detailů, s kompozičními zákonitostmi, s alternativním řešením úloh, s reprodukovanou tvorbou profesionálních výtvarníků atd.

Již pouhé vytřídění dokonavých sloves podle věku žáků charakterizuje **průběh výtvarně výchovného procesu včetně gradace strategií** a metod práce, například:

PVV

Dokončí, Experimentuje, Hraje si, Kreslí, maluje a modeluje, Napodobí gestem, Naslouchá, Odpovídá, Otevírá se, Podílí se, Porovná, Použije, Prozkoumá, Přijímá, Reaguje, Sděluje, Užívá, Vyhledá, Vyjmenuje, Vymyslí si, Vytvoří, Zapojuje se...

I. stupeň, 1. – 3. ročník:

Dá do souvislosti, Dodržuje, Experimentuje, Nachází, Navazuje, Objasní, Odvodí, Orientuje se, Parafrázuje, Proměňuje, Předpoví, Přemýšlí, Přizpůsobí se,

Respektuje, Rozliší, Řeší, Spoluvytváří, Uspořádá, Vybere, Vyjádří, Vypozoruje, Vytvoří, Užívá, Zabývá se, Zpracuje...

I. stupeň, 4. – 7. ročník:

Analyzuje, Experimentuje, Charakterizuje, Komponuje, Koriguje, Fotografuje, Navrhuje, Obhájí, Obohacuje, Posoudí, Předkládá, Propojuje, Provede, Přetvoří, Reaguje, Rozebere, Rozvine, Sděluje, Seřadí, Sestaví, Soustředuje se, Uplatní, Upraví, Určí, Sděluje, Vyhodnotí, Vystihne, Vysvětlí, Zaznamená, Zdokonalí, Zkombinuje...

II. stupeň:

Analyzuje a syntetizuje, Definuje, Experimentuje, Formuluje, Koriguje sám sebe, Modifikuje, Naplňuje, Navazuje, Objasňuje, Parafrázuje, Porovná, Prezентuje, Proměňuje, Prozkoumá, Připraví, Přizpůsobí, Rozebere, Transformuje, Uspořádá, Vypracuje, Využívá, Zobecní, Zpracuje, Ztvární...

Vložit do uvedených sloves obsah a doplnit ho podrobnostmi nebo výčtem znalostí, vyžaduje představivost:

Nezávazné příklady pro PVV:

Výtvarně i slovně **reaguje** na podněty z okolí. **Naslouchá** a slyšené vlastním vkladem **obohacuje**. **Soustředuje se** na motivaci a na výtvarnou činnost. Bez obav **kreslí, maluje** a **modeluje**. **Nepřipodobňuje se** ostatním. Samostatně **řeší** výtvarné zadání. **Seznamuje se** s tvorbou ilustrátorů a jiných umělců. **Otevírá se** novým možnostem řešení. **Přemýšlí** nad daným námětem. **Komunikuje** nad svou výtvarnou prací.

Nezávazné příklady pro 1. - 3. ročník I. stupně:

Hraje si s výtvarnými prostředky a výsledky her **transformuje** do výtvarných etud. **Vyhledá** podněty ve svém okolí a **zaznamená** je kresbou. **Vztahuje se** k lidem, přírodě a příběhům. Výtvarně **sděluje** emoční charakter námětu. **Přizpůsobí se** zadání a **hledá** vlastní cestu. **Maluje** subjektivně pojatou realitu. **Dá do souvislosti** námět a výtvarnou techniku. **Reaguje** na hodnotící dialog. **Spoluvytváří** soustředěnou a dělnou atmosféru. **Navštěvuje** památky v místě bydliště. **Parafrázuje** výtvarná díla. **Přijímá** pravidla práce v týmu. **Kombinuje** tradiční a netradiční materiály v ploše i v prostoru. **Vyjmenuje** pomůcky, materiály a základní techniky, které zná...

Nezávazné příklady pro 4. - 7. ročník I. stupně:

Transponuje širší okruhy znalostí do výtvarné tvorby. **Reaguje** úvahou na motivaci. **Objasní** svůj záměr. **Užívá** imaginativní způsoby výtvarného myšlení. **Rozvine** vlastnosti výtvarných prvků ve variacích. **Pozná** a **užívá** základní kompoziční vztahy. **Vystihne** podstatné rysy reality. **Naplňuje** a **vyřeší** individuální výtvarnou řadu. **Pojmenuje** základní jevy ve výtvarném umění ve vztahu k výtvarnému jazyku. **Orientuje se** v historii umění a **určí** posloupnost základních slohů. Při hledání informací **využívá** internet. **Vede** dialog se spolužáky nad vznikajícími pracemi. **Uspořádá** portfolio o vlastním výtvarném vývoji. **Uvažuje** v duchu vlastností výtvarných technik. **Rozebere** příčiny svého nezdaru...

Nezávazné příklady pro 1. – 4. ročník II. stupně:

Navazuje na předchozí znalosti a zkušenosti v individuálně laděném výtvarném projevu. Vlastnosti výtvarného jazyka záměrně **použije** ve vlastní tvorbě. Vedle studie **modifikuje** realitu i do nových vztahů. Výtvarnou expresí **reaguje** na své postavení ve společnosti. **Profiluje se** podle vlastních potřeb a představ. **Volí si** téma vlastní tvorby a prostředky pro jeho zpracování. V projektu na vlastní téma **uplatňuje** postupy analýzy i syntézy. **Konzultuje** s učitelem přípravu na talentové zkoušky a **realizuje** ji. **Analyzuje** vztahy mezi vlastní tvorbou a výtvarným uměním. **Využívá** internet při studiu dějin umění a **vytvoří** si vlastní výběr ukázek k danému nebo zvolenému tématu...

Oblast výtvarného vzdělání charakterizují **významné kompetence, tzv. uzlové body**, které se v omezeném počtu uplatňují jako ročníkové výstupy studia. V některých ročnících mohou být explicitně uvedeny, jinde nikoli. Pokud uvedeny nejsou, neznamená to, že se jimi učitel nezabývá, ale že potřebuje delší časový úsek, aby děti látku v plném smyslu slova zvládly. Splnění některého z uzlových bodů znamená ze strany žáků jeho přijetí. Bez přijetí zůstává probíraná látka bez porozumění, a tudíž bez plnohodnotného využití.

Gradace učiva výtvarné výchovy

Princip gradace je základem všech metodických postupů jako cesta od známého k neznámému, od nezvládnutého k zvládnutému, od naznačeného k sdělenému.

Je podivné, jak málo jsme o gradaci uvažovali, i když jsme ji intuitivně používali. Ne každý si uvědomuje, že vedení dítěte v ZUŠ trvá minimálně devět let a že by měl předpokládat, po jakých vývojových trajektoriích se bude žák pravděpodobně pohybovat. Napoví nám navazující řetězec uzlových bodů, které využívají zkušeností a duševního i výtvarného zrání žáků. Nezávazné příklady gradace rozložené podle věkové přiměřenosti jsou zde předloženy ve vztahu s jedinou výtvarnou činností, vyjádřenou jako zkoumání:

Žák prozkoumá v PVV: Podoby okolního světa; výrazové a estetické kvality všední reality; výskyt výtvarných jevů ve svém okolí (velikosti, barvy, linie, tvary, struktury, objemy); možnosti míchání barev; vytváření příjemných a nepříjemných harmonií a kontrastů navozených námětem; proměny materiálů během jejich tvarování; používaná grafická schémata dětství a jiné možnosti...

Žák prozkoumá v 1. – 3. ročníku I. stupně: Svě okolí a zvolí si vhodný detail k výtvarnému zpracování; způsoby uspořádání prvků v přírodě a v civilizaci; řád a chaos, které vyhledá ve svém okolí nebo ho ztvární; vztah mezi námětem a výtvarnou technikou pro účinné vyjádření výrazu; výrazové kvality barevné, proporční, tvarové nebo světlostní a možnosti jejich nadsazení...

Žák prozkoumá ve 4. – 7. ročníku: Přístupy k realitě od subjektivního po objektivní vyjádření; vztahy mezi lidmi ve svém okolí; přírodní zákonitosti, které mu nabízí okolní svět, a nechá je zaznít ve volné tvorbě; účinky kompozičních zákonitostí (harmonie, rytmus, kontrast, proporce, symetrie); možnosti uplatnění deklasovaných materiálů v objektové tvorbě...

Žák prozkoumá v I. – IV. ročníku II. stupně: Zdroje inspirace pro řešení designu a architektury na internetu; informace, vztahující se k tématu jeho vlastní tvorby; účinky struktur, tvarů, světla a barev na vyjádření reality; výskyt perspektivních jevů ve svém okolí, které zaznamená na fotografii nebo jinak ztvární; svět výtvarné kultury v jednotlivých vývojových údobích v kontrastu s uměním 20. století...

Nezapomínejme na pojem gradace. **Gradace** podmiňuje studium v celé jeho šířce, délce a hloubce, návaznost jeho etap a uzlových bodů, aplikaci studijních poznatků do volné tvorby, užívání psychologických, významových a výrazových kvalit. Jde o základní strukturu, v níž se výtvarné vzdělání odehrává.